

УДК 347.1

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.29>

Анатолій Святославович Сліпченко,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0002-2439-4951>,

e-mail: Slipchenkoanatoliu@gmail.com

ТРАНСЛЯТИВНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО

У статті досліджено транслятивне правонаступництво. Виявлено характерні риси та ознаки правонабуття. Розглянуто особливості транслятивного правонаступництва, сучасні та найбільш поширені підходи до розуміння цього поняття. Проведено порівняння транслятивного правонаступництва та конститутивного правонаступництва. Через з'ясування відмінностей окреслено межі застосування поняття «транслятивне правонаступництво». Виявлено, що правонаступництво – це перенесення прав та/або обов'язків від однієї особи до іншої, в результаті чого відбувається зміна суб'єкта правовідносин.

Ключові слова: правонаступництво, транслятивне правонаступництво, конститутивне правонаступництво, перенесення права, правонаступники, правовий титул.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Традиційно вважається, що правонабуття може мати первинний і похідний характер. Первинним є набуття особою суб'єктивного цивільного права, яке не залежить від права попередника, тобто його виникнення не спирається на попереднє право. Похідне правонабуття відбувається в тих випадках, коли виникнення нового права спирається на попереднє право (залежить від права попередника) [1, с. 177; 2, с. 125]. Відповідно похідне правонабуття – це правонаступництво. До похідного правонабуття належать випадки: виникнення права за договорами, в результаті реорганізації юридичної особи, спадкування тощо. Подібне розуміння правонаступництва можна зустріти й у приватному праві зарубіжних країн¹.

Таким чином, вважається, що правонаступництво та похідне правонабуття є тотожними поняттями.

---

¹ Legal System of Civil Law in the Netherlands // DCL : сайт. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/content/legalsystem044.htm> (дата звернення: 18.08.2023).

По суті, правонаступництво є одним із засобів динаміки суб'єктивних прав у суспільстві, однією з юридичних форм цивільного обороту об'єктів цивільного права. Інакше кажучи, динаміка тих чи інших благ у суспільстві отримує своє юридичне оформлення через правонаступництво [3, с. 95–100]. А як відомо, саме цивільний оборот забезпечує розвиток економіки, держави, ринкових відносин, зростання соціальних гарантій у суспільстві тощо. Тому дослідження правонаступництва в сучасних умовах, його видів набуває особливого значення. Крім того, актуальність подібних досліджень зумовлена прагненнями України уніфікувати вітчизняне законодавство з європейським.

Водночас у теорії права досі точаться суперечки щодо того, що являє собою правонаступництво. Однією з гострих є дискусія про наявність такого виду правонаступництва, як транслятивне. Не дає чіткого розуміння про сутність останнього і чинне цивільне законодавство України. У цьому разі правосуддя стикається з цілою низкою проблем при вирішенні цивільних спорів, що нерідко ускладнює захист прав учасників цивільних правовідносин. Невизначеність у праві щодо існування транслятивного правонаступництва створює і проблему вирішення спорів між учасниками цивільного обороту. Адже якщо його не існує, то й відчуження або перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої не є цивільним оборотом [4, с. 129–132].

Стан дослідження проблеми

Необхідно зауважити, що питанням транслятивного правонаступництва тією чи іншою мірою приділяли увагу ряд вітчизняних учених. Зокрема, А. Геліч зазначає, що при транслятивному правонабутті переносяться всі правомочності (правоналежності) правопередника [1, с. 178]. Водночас вбачається, що в самому дослідженні обсягу прав, які переходять, приділено недостатньо уваги. Деякі інші дослідники стверджують, що в результаті транслятивного правонаступництва тождність між обсягом прав правопередника та правонаступника відсутня [5, с. 11; 6, с. 22–23; 7], а розглядаючи види правонаступництва, зауважують, що конститутивне правонабуття не є правонаступництвом у точному розумінні цього поняття. Подібні погляди підтримують і деякі зарубіжні дослідники [8, с. 52; 9, с. 248; 10, с. 416]. Таким чином, науковці схиляються до думки, що транслятивне правонаступництва – це єдиний вид. Інколи навіть стверджується, що транслятивного правонаступництва взагалі не існує [11, с. 100]. Водночас кількість наукових досліджень не зменшує актуальність цієї тематики для теорії цивільного права, адже нові погляди, точки зору потребують певного узгодження між собою. І на цю необхідність вже зверталася увага в юридичній літературі [12].

Мета і завдання дослідження

Метою цього дослідження є виявлення істотних ознак такого виду правонабуття, як транслятивне правонаступництво. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: на основі загального розуміння правонаступництва виокремити його види; за допомогою порівняльного аналізу конститутивного та транслятивного правонаступництва виявити видові відмінності останнього.

Наукова новизна дослідження

Визначено загальні ознаки транслятивного правонаступництва та виявлено винятки із загального правила, коли обсяг права (обов'язку), яке переходить до правонаступників, може не збігатися.

Виклад основного матеріалу

Відомо, що правонаступництво – це перенесення прав (обов'язків) від однієї особи до іншої, в результаті чого відбувається заміна (зміна) суб'єкта правовідносин. Причому подібне сприйняття правонаступництва характерне не лише для вітчизняної юриспруденції, а й для більшості країн англосаксонської системи права¹, європейських країн пандектної системи права² та інституційної³.

Залежно від обсягу тих прав та обов'язків, які переносяться від правопередника до правонаступника, похідне правонабуття поділяють на транслятивне і конститутивне. Відмінність між ними полягає в тотожності чи нетотожності права чи обов'язку (далі – права) правопередника та правонаступника або, інакше кажучи, залежно від обсягу правомочностей (меж належної поведінки), які виникають в останнього. У разі транслятивного правонаступництва право переноситься в повному обсязі, у разі конститутивного – лише частково [1, с. 178]. При транслятивному – правонабувач отримує всі правомочності (права) правопередника, по суті, до останнього переходить правовий титул першого. При конститутивному – обсяг змісту права, яке виникає у правонаступника, не є тотожним обсягу змісту права правопередника [13, с. 128]. Правовий титул залишається при цьому у правопередника. Ще одна відмінність полягає в тому, що при транслятивному правонаступництві правопередник

---

¹ National reports on the transfer of movables in Europe : England and Wales, Ireland, Scotland, Cyprus. Volume 2. München : Sellier, Europ. Law Publ., 2009. Pp. 63, 196.

² National reports on the transfer of movables in Europe : Germany, Greece, Lithuania, Hungary. Volume 3. München : Sellier, Europ. Law Publ., 2011. Pp. 71, 246, 363, 530.

³ National reports on the transfer of movables in Europe : France, Belgium, Bulgaria, Poland, Portugal. Volume 4. München : Sellier, Europ. Law Publ., 2011. Pp. 74, 225, 405–406, 656.

вибуває з правовідносин, а на його місце стає правонаступник. Наприклад, саме така заміна осіб у правовідносинах відбувається при спадкуванні або в результаті такого виду реорганізації юридичної особи, як перетворення. Водночас при конститутивному правонабутті, наприклад, власник, який передав свою річ в оренду, зберігає за собою титул власника.

Таким чином, транслятивне правонабуття охоплюється класичним (традиційним) розумінням правонаступництва. Тільки тут відбувається зміна суб'єктів. При цьому саме правовідношення як системне утворення залишається незмінним. Особливість транслятивного правонаступництва полягає в тому, що до правонаступника переносяться всі правомочності правопередника. Юридичний титул останнього переходить до першого. Наприклад, у результаті укладеного договору купівлі-продажу право власності (титул власника) переходить від продавця до покупця; в результаті спадкуванню титул власника переходить від спадкодавця до спадкоємця, який прийняв спадщину.

Водночас зроблений висновок про те, що при транслятивному правонаступництві мають обов'язково переноситися права тільки в повному обсязі (повністю всі правомочності), потребує певних уточнень, оскільки таке твердження не є абсолютним. Адже у випадках, прямо передбачених чинним законодавством України, обсяг права, яке переходить до правонаступників, може не збігатися. Подібний незбіг може бути викликаний і природою самого права. При цьому юридичний титул правопередника переходить до правонаступника.

Так, наприклад, при спадкуванні (як типовому прикладі транслятивного правонаступництва) земельної ділянки сільськогосподарського призначення іноземцем або особою без громадянства в них виникає право власності на успадкований об'єкт, тобто має місце перехід юридичного титулу. Інакше кажучи, відбувається перехід права власності. При цьому, якщо право власності у спадкодавця не було обмежене в часі, то у вищенаведених спадкоємців (іноземців чи осіб без громадянства) воно є обмеженим. Адже відповідно до ч. 4 ст. 81 Земельного кодексу України землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину особами без громадянства, а також іноземцями, протягом року підлягають відчуженню. Саме таку позицію свого часу висловив Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у листі «Про деякі питання застосування норм Земельного кодексу України» від 16 січня 2013 р. № 10-71/0/4-13¹. При цьому іноземці або особи без громадянства,

¹ Про деякі питання застосування норм Земельного кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

які успадкували земельну ділянку сільськогосподарського призначення, можуть без будь-яких обмежень, на відміну від громадянина України (спадкодавця), упродовж одного року вільно вчиняти будь-які правочини, спрямовані на її відчуження. Тобто має місце незбіг і за колом осіб та підстав відчуження.

Отже, як можна спостерігати, у наведених прикладах має місце відсутність тотожності між обсягом права правопередника та правонаступника. І така відсутність тотожності встановлена прямими приписами чинного законодавства України. При цьому до спадкоємця перейшов титул власника спадкодавця, що свідчить про транслятивне правонаступництво. І на це неодноразово зверталася увага у вітчизняній юридичній літературі [6, с. 22–23; 5, с. 18; 3, с. 95–100].

Подібний незбіг можна спостерігати, наприклад, і в результаті правонаступництва суб'єктивного права власності на мисливську зброю. Зокрема, якщо серед спадкоємців немає осіб, які мають право на зберігання зброї, то вона в установленій строк має бути реалізована в установленому законодавством України порядку особою, що має дозвіл органів поліції на придбання зброї, або здана на реалізацію в магазин з торгівлі зброєю, спеціальними засобами активної оборони¹. При цьому звертає на себе увагу той факт, що до спадкоємця переходить титул власника, який належав спадкодавцю. Водночас набуте право власності обмежене в часі, і правонаступник зобов'язаний або самостійно реалізувати зброю, або здати її на реалізацію. Очевидно, що подібні обмеження права та обов'язок здійснити відчуження були відсутні у правопередника. Саме на цю особливість звернув увагу і Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду².

справ від 16.01.2013 № 10-71/0/4-13 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4-13740-13> (дата звернення: 18.08.2023).

¹ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 18.08.2023).

² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду : від 23.04.2021 : справа № 440/2568/20, провадження № К/9901/3055/21 // LIGA 360 : сайт. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96498237> (дата звернення: 18.08.2023).

Як інший приклад транслятивного правонаступництва можна обрати спадкування боргу за договором позики. Наприклад, договір спадкування було укладено на один рік. І тоді відповідно до ст. 526 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зобов'язання, яке виникло на підставі договору, має виконуватися належним чином відповідно до умов цього договору та вимог чинного цивільного законодавства. За відсутності таких умов і вимог виконання має відбуватися відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що зазвичай ставляться у таких випадках. Водночас ч. 1 ст. 530 ЦК України передбачає, що при встановленні в зобов'язанні певного строку (терміну) виконання воно має бути виконано в цей строк (термін).

Таким чином, через один рік позичальник зобов'язаний повернути борг, а позикодавець має право вимагати його повернення. Крім того, такий обов'язок та право, що йому кореспондує, продовжують існувати й після спливу позовної давності. Тобто боржник продовжує залишатися зобов'язаним. Смерть боржника також не припиняє зобов'язання з повернення позики, оскільки згідно зі ст. 1218 ЦК України до спадщини входять і обов'язки спадкодавця. Водночас, якщо порівняти обсяг і зміст успадкованого боргу (обов'язку), то очевидно, що вони не є тотожними.

По-перше, відповідно до ст. 1282 ЦК України спадкоємці зобов'язані задовольняти вимоги кредитора повністю, але в межах успадкованого майна. Інакше кажучи, якщо одержаного активу спадщини менше ніж успадкованого боргу (пасиву), то останній погашається тільки в межах вартості першого. Таким чином, обов'язок (борг), який виник за життя у спадкодавця на підставі договору позики, та обов'язок (борг), що перейшов у результаті транслятивного правонаступництва до спадкоємців, може не збігатися за обсягом. При цьому титул боржника за договором позики переходить від спадкодавця до спадкоємця.

По-друге, згідно з ч. 2 ст. 1281 ЦК України, якщо кредитор спадкодавця не пред'явив свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, упродовж шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, то він позбавляється свого права вимоги. Причому він позбавляється цього права незалежно від настання строку самої вимоги. Відповідно припиняється й обов'язок, що кореспондує такій вимозі та який успадкував спадкоємець, наприклад за договором позики. Очевидно, що подібних обмежень до правонаступництва не існувало. Строки пред'явлення вимоги до спадкоємців боржника, на відміну від строків пред'явлення вимоги до самого боржника, мають правоприпинючий (присічний, преклюзивний) характер. Саме така позиція була викладена свого часу й у п. 1.12.2 Висновків Верховного Суду України, прийнятих за

результатами розгляду справ з підстав, передбачених пп. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за I півріччя 2017 р.¹

Таким чином, обов'язок (борг), який виник за життя у спадкодавця на підставі договору позики, та обов'язок (борг), що перейшов у результаті транслятивного правонаступництва до спадкоємців, може не збігатися за обсягом.

Подібним чином припиняється й обов'язок спадкоємця, якщо кредитор спадкодавця не пред'явить до нього свої вимоги протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про одержання свідоцтва про право на спадщину (частини 3, 4 ст. 1281 ЦК України).

Отже, як можна спостерігати, і у прикладі транслятивного правонаступництва (спадкування) боргу за договором позики може мати місце відсутність тотожності між обсягом права правопередника та правонаступника.

При транслятивному правонаступництві не збігаються за обсягом змісту права та обов'язки й на результати інтелектуальної, творчої діяльності, зокрема авторських прав на твори науки, літератури та мистецтва. І наведена думка може бути обґрунтована таким чином.

1. Відповідно до ч. 2 ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, які в авторському праві належать автору упродовж всього життя, тобто за життя автора ці права зазвичай не обмежуються в часі.

2. Відповідно до ст. 438 ЦК України особисті немайнові права належать автору. І це дає можливість дійти висновку, що зі смертю автора вони припиняються. Такий висновок повністю відповідає приписам статей 269, 423 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Такий підхід узгоджується і з традиційним сприйняттям особистих немайнових прав як невідчужуваних та невіддільних від свого носія [15, с. 105–119]. Водночас у ч. 2 ст. 423 ЦК України зазначено, що у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам. Тому можна стверджувати, що за загальним правилом особисті немайнові права автора з його смертю припиняються. І тільки як виняток із загального правила у випадках, прямо передбачених законом, вони можуть належати іншим особам.

---

¹ Висновки Верховного Суду України, викладені в постановках, прийнятих за результатами розгляду справ з підстав, передбачених пп. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за I півріччя 2017 р. : від 01.07.2017 // LIGA 360 : сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VSS00186.html (дата звернення: 18.08.2023).

3. Відповідно до ч. 1 ст. 32 Закону України «Про авторське право та суміжні права» майнові права на твір входять до складу спадщини.

Таким чином, у результаті спадкування до правонаступників переходять лише майнові права. Особисті немайнові права автора за загальним правилом припиняються. Отже, у цьому прикладі транслятивного правонаступництва також відсутня тотожність між обсягом права правопередника та правонаступника. Адже особисті немайнові права автора не входять до спадкової маси і не переходять до його спадкоємців.

Крім того, якщо майнові права на твори науки, літератури та мистецтва існують упродовж усього життя автора, то у правонаступників вони припиняються (спливають) через 70 років, які відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів (ст. 446 ЦК України). Тому можна стверджувати, що при спадкуванні авторських прав вони не лише не збігаються за обсягом, а й обмежуються строком. Як можна звернути увагу, такий незбіг прав автора та його правонаступників викликаний природою самого авторського права.

Висновки

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що транслятивне правонаступництво як різновид правонаступництва являє собою перенесення прав (обов'язків) від однієї особи (правопередника) до іншої (правонаступника), в результаті чого відбувається заміна (зміна) суб'єкта правовідносин. Водночас, незважаючи на зміну суб'єкта, саме правовідношення як системне утворення залишається незмінним. Характерна особливість транслятивного правонаступництва полягає в тому, що його результатом є перенесення юридичного титулу від правопередника до правонаступника. При цьому за загальним правилом воно породжує перенесення всіх правомочностей правопередника. І тільки як виняток із загального правила обсяг права (обов'язку), яке переходить до правонаступників, може не збігатися. Таких винятків два: це випадки, прямо передбачені чинним законодавством України, або природа самого права.

Зроблені висновки вказують на необхідність проведення більш глибоких подальших досліджень як правонаступництва в цілому, так і транслятивного правонаступництва зокрема. Це надасть можливість визначити його місце в цивільному обороті, вплив на систему та структуру останнього, шляхи вдосконалення вітчизняного цивільного законодавства та привести до одноманітності, до єдиної форми з європейським законодавством.

Список бібліографічних посилань: 1. Геліч А. О. Співвідношення понять «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт цивільного правонаступництва». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 177–182. 2. Спесівцев Д. С. Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 225 с. 3. Сліпченко А. С. Конститутивне правонабуття у цивільному праві. *Право і суспільство*. 2018. № 4, Т. 1. С. 95–100. 4. Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 129–132. 5. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 264 с. 6. Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко та ін. ; за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2007. 1216 с. 7. Валях В. В. Відмежування правонаступництва від суміжних явищ у цивільному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2015. Вип. 30, т. 1. С. 114–118. 8. Sohm R. Der Gegenstand: ein Grundbegriff des bürgerlichen Gesetzbuches. Leipzig : Duncker & Humblot, 1905. 90 s. 9. Larenz K. Allgemeiner Teil des deutschen bürgerlichen Rechts. Munchen : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1967. 662 s. 10. Kohler H. BGB Allgemeiner Teil : Ein Studienbuch. 24., vollig neubearbeitete Auflage. Muenchen : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1998. 338 s. 11. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, А. С. Горбенко, Н. О. Горобець та ін. ; за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 332 с. 12. Бельтюкова Е. О необходимости исследования преемства в гражданском праве Украины. *Legea și Viața*. 2017. № 12/2 (312). С. 19–22. 13. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с. 14. Сліпченко С., Жорнокуй Ю. Особисті немайнові права у національній доктрині цивільного права. *Право України*. 2019. № 1. С. 105–119.

Надійшла до редколегії 21.08.2023

Прийнята до опублікування 17.09.2023

Slipchenko A. S. Translational succession

The article examines the translational succession. The characteristic features and signs of legal acquisition have been identified. The features of translative succession, modern and most common approaches to its understanding have been considered. A comparison of translative succession and constitutive succession has been made. By identifying such differences, the article outlines the boundaries of the concept of “translative succession”. The method of analysis, synthesis and comparison has been used in the work, which allowed to identify the structural components of succession and to bring them together.

It has been established that legal succession is a transfer of rights and/or obligations from one person to another, which results in a change of the subject of legal relations. It has been found that succession is understood in the same way in many other countries. It has been concluded that the difference between constitutional succession and translative succession lies in the identity or non-identity of the right or obligation of the predecessor and the successor. In the case of translative succession, the right is transferred in full, and in the case of constitutive succession – only partially. The conclusion has been made that in case of translative succession the rights should be transferred only in full.

In general, translative succession as a type of succession is the transfer of rights and/or obligations from one person (predecessor) to another (successor), resulting in the replacement (change) of the subject of legal relations. At the same time, despite the change of the subject, the legal relationship itself as a systemic formation remains unchanged. The article establishes that the obligation which arose during the testator's lifetime on the basis of a loan agreement and the obligation which was transferred to the heirs as a result of translational succession may not be the same in scope.

Key words: succession, translational succession, constitutive succession, transfer of rights, successors, legal title.

